

KÁROLY KÓS (1883-1977)¹

Tamás PINTÉR

Alında : 20. 6. 1995

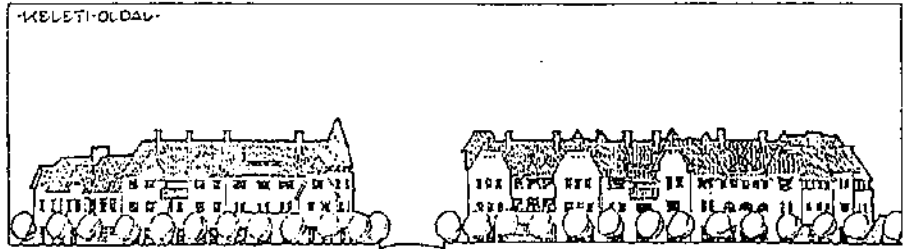
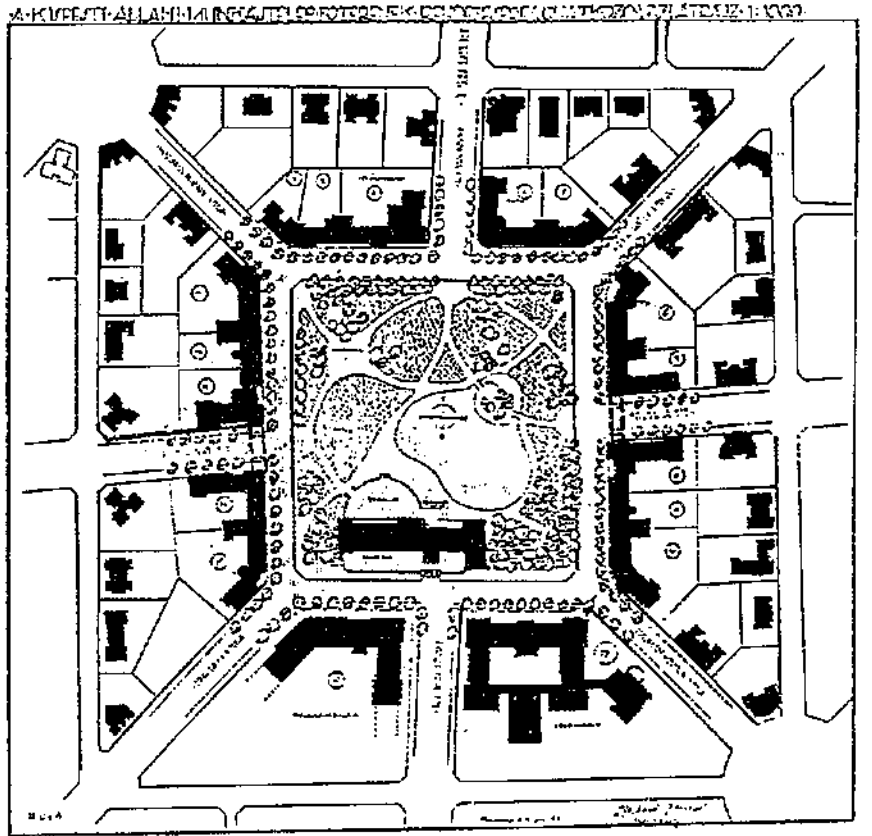
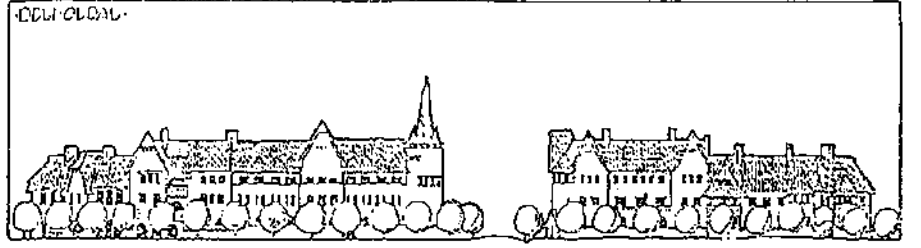
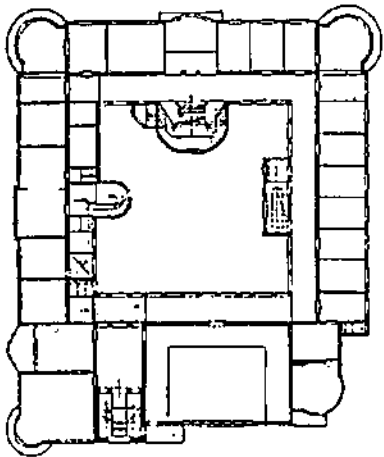
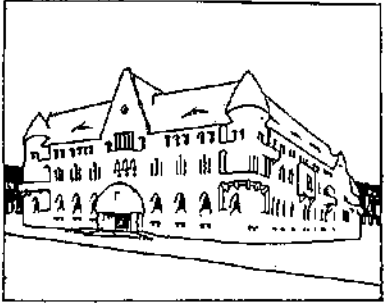
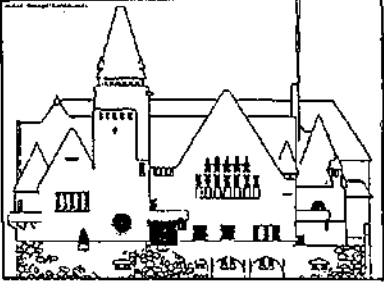
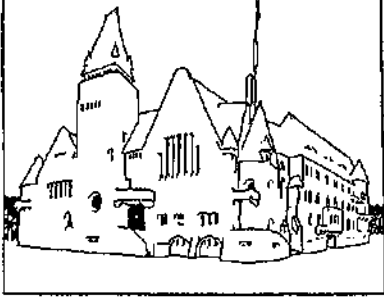
Analiz Sözleri: Károly Kós, Macar Mimarlığı, Art Nouveau, Ulusal Romantizm, Mimarlık Tarihi, Yöresel Mimarlık.

1. Károly Kós'un 'İstanbul' kitabı, Macarca'dan Naciye Güngörmüş tarafından 1995'te çevrilmiş ve Kültür Bakanlığı'na yayınlanmıştır.

Károly Kós yirminci yüzyıl Macar kültürünün önemli simalarından birisidir. Çok yönlü yetenekleri ile sanatın pek çok alanında birbirinden değerli eserler yaratmıştır. Doksandört yıllık uzun ömrü boyunca çağımızın birçok acılı olayına tanık olmuştur. Onun yaşantısı, içinde yaşadığı topluma karşı sorumlu ve ilkelerine sadık kalarak mücadele eden bir insanın örnek yaşantısıdır. Yüzyılın başlarında başarıyla başladığı mimarlık mesleğini mobilya tasarımı, grafik ve yazarlık ile tamamlar. Böylece aynı zamanda tanınmış bir yazar olur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından doğum yeri olan Erdel 1920 yılında Romanya'ya verilir, ancak bir süre sonra başlayan ekonomik buhran sonucunda burası yeniden Macarlar'a iade edilir. Erdel 1940-44 arasında yeniden Macaristan'ın bir parçasıdır. Károly Kós gerek bir politikacı, gerek yazar, gerek bir üniversite öğretim üyesi ve de bir toprak sahibi olarak Erdel'deki Macarlar'ın ayakta kalma mücadelesini başarıyla sürdürür. Károly Kós'un çalışmalarında sanat ile siyaset aynı derecede önemli ahlak değerleri taşımıştır. Onun yaşam biçimi kendisinden sonra gelen kuşaklar için örnek teşkil edecek türden bir yaşamdır.

Károly Kós Avusturya Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde kalan Temesvár'da (bugünkü Timisoara, Romanya), ülkenin dinamik bir biçimde gelişmekte olduğu bir dönemde, 1883'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Erdel'de, ortaçağ havasını yansıtan Nagyszeben (Sibiu) ile Macar ruhunun her zaman en canlı olduğu Kolozsvár'da (Cluj-Nahoca) tamamlar. Yıllardan beri birbiriyle barış içinde

Resim 1. Wekerle Toplu Konutları ve merkez için Károly Kós (1912) önerisi, Kispesti 1909-1926: Vaziyet Planı ve Cepheler (Nagy, 1994, 54).

Resim 2. Moros-Torda Belediye Sarayı için açılan mimari yarışmada ikinci olan Károly Kós ve Ede T-Wigand projesi, 1910 (Bercsényi, 1983, 121).

yaşayan birçok ulusun bulunduğu Kolozsvár'da, Protestan Lisesi öğrenciliği sırasında Erdel tarihi ile etnoğrafyasına karşı ilgi duymaya başlar. Ailesinin arzusu üzerine, 1902'de Budapeşte'deki Teknik Üniversite'ye kaydını yaptırır. Ancak mühendislik bilgisine dayalı öğrenim onun ilgi alanına cevap verecek türden değildir. Bu yüzden iki yıl sonra Mimarlık Bölümü'ne geçiş yapar. Genç Kós'un yaşantısında bu meslek değişimi ile dönüm noktasını teşkil eder ve kısa bir süre sonra etkisini gösterir. Yetenekleri bu sayede kanatlanma olanağına kavuşur ve oldukça kısa bir zaman sonra içindeki çizim ve tasarım becerisi kendisini gösterir. Zamanın ünlü profesörleri ile mimarlarından dersler alır. Hocalarının akademik eğilimleri öğrencileri sanat tarihi alanına da sürükler, onları sanatın biçimleri ile tanıştır. Fakat genç öğrenciler yaşadıkları çağın sanat dünyasında varolan temel değişiklikleri de yakından takip ederler.

Yüzyıl dönemecindeki Avrupa'da sanat anlayışı, çağın biçimini aramaktan ibaretti. Mimarlık sanatının tarihsel gelişmesi geleneksel yargıların çok üstüne çıkmıştı. 'Stil' kavramı toplumun istekleri ve tekniğin olanakları ile çatışmaya başlamıştı. Böylece tarihsel temellere dayalı 'neo-stiller'le seçkin bir biçim arayışına bir çözüm bulunmasına çalışılmaktaydı. Ondokuzuncu yüzyıl sonunda *Art Nouveau* ile yeni sanatsal çabalar, arayışlar belirmişti.

Viyana'da ortaya çıkan 'Sezession', geleneklerden bütünüyle kopmuş bir başka sanat biçimini temsil ediyordu. Finli'ler ise kendi tarihsel geçmişlerinden etkilenerek, ulusal yapı malzeme ve tekniğinden de yararlanarak kendi mimarlık sanatlarını yaratıyorlardı. Bu yıllarda Macaristan'da yurtdışından gelen yabancı etkilerin yanısıra ayrı bir ulusal mimarlık yaratma çabası ortaya çıkar. Sanatçılar, mimarlar ve halkbilimciler, halkın, ulusun değerlerini ortaya koyan, onları yansıtan özelliklere sahip unsurlar aramaya başlarlar. Béla Bartók (1881-1945) ile Zoltán Kodály (1882-1967) ülke çapında halk müziğinin varolan tüm değerlerini toplamaya, derlemeye başlarlar.

Ulusal mimarlık biçimini ilk başlatan Ödön Lechner'dir (1845-1914). Lechner kendi geliştirdiği teoriyi esas alarak Macar halk mimarisinin sahip olduğu hazinenin değerlerini yapıların dış süslemelerinde kullanmıştır. Macarların Doğu'dan gelmiş olduklarını anımsatmak düşüncesiyle, inşa ettiği her yapıda, özellikle Hint ve İran ile Bizans mimarisinin çizgilerini uygulamaya gayret etmiştir.

Kós, ulusal mimariyi, birkaç arkadaşıyla beraber İngiltere'de Ruskin ile Morris'in yapıtlarını inceleyerek yaratmaya çalışmıştır. Genç mimarlar araştırma ve inceleme çalışmaları sonucunda ulusal mimarinin temelini Erdel'deki halk sanatında gizli olduğunu keşfederler. İşte bu halk sanatının koruduğu anlayıştan hareketle, yapıtlarında uygulamak istedikleri her türlü biçimi bulurlar. Kós bir makalesinde şöyle diyor:

Yapı sanatının temeli ortaçağ mimarisidir, ulusal sanatımızın temeli ise halk sanatıdır.

Çalışmalarında yapısal unsurlar önemli pay alır. Büyük, kavisli kemerler, kümbetler, yüksek tavanlar ve yapı malzemesi olarak doğal malzemeleri kullanmayı tercih ederler: taş, ahşap, çini ve kiremit. Süslemeler biraz daha sadeleştirilmiştir, fakat bunun yanısıra kabartmalar sıkça kullanılmış, ahşap ve demir işleme sanatı önemli bir yer kazanmıştır. Dönemin en çok tutulan süsleme sanatlarından biri de cam süsleme vitray sanatıydı. Kós'un kendisi de pek çok defa bu tür çalışmalar yapmıştır (Resim 4). Çizimleri, görüntünün en can alıcı yerini vurgulayan usta kompozisyonlardı.

Kós 1907'de Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. Üniversite'deki çalışmaları ile girdiği yarışmalar ona başarılı bir gelecek vadeliyordu (Resim 2 ve 3). Arkadaşı Dezsó Zrumeczky ile birlikte 1905'te ilk bağımsız çalışma teklifini aldı. Bunu izleyen yıllarda, genç mimarların düşledikleri tarzda, yeteneklerini ve bilgilerini ortaya koyma fırsatı buldukları bir çalışma ortamı doğmuş oldu. Başarılı çalışmalarını zamanın en önemli meslek dergisi olan *Magyar Iparművészeti* yayınladı. Bu başarının ardından Kós bazen tek başına, bazen de meslektaşları ile ortaklaşa olarak yeni binaların yapımıyla görevlendirildi.

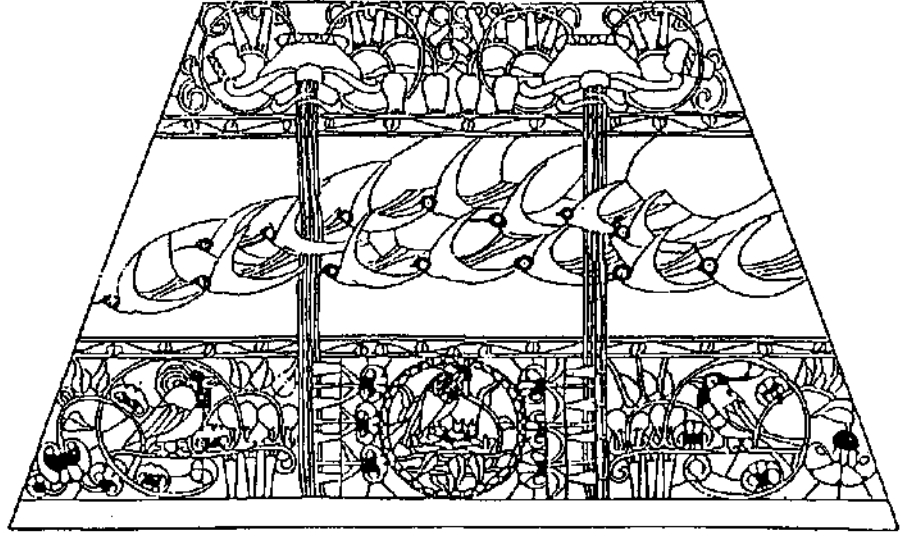
Eserleri arasında Budapeşte'deki hayvanat bahçesi projesi özel bir yere sahiptir (Resim 4-11). Bir yarışma sonunda bu göreve üstlenen genç mimar, yaptığı çalışmayla şehrin en önemli sorunlarından birine de çözüm bulur. Kós ayrıca bir işçi sitesinin yapımıyla da görevlendirilir. Binaların biçimini, yerleşimini, yüksekliğini, sokakların konumunu bütünüyle düzenleyen odur. Ancak inşa edilecek olan yapılardan sadece iki tanesini kendisi hazırlar; diğerlerinin plan ve

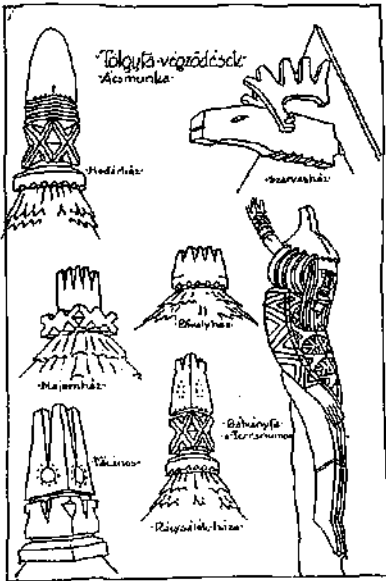
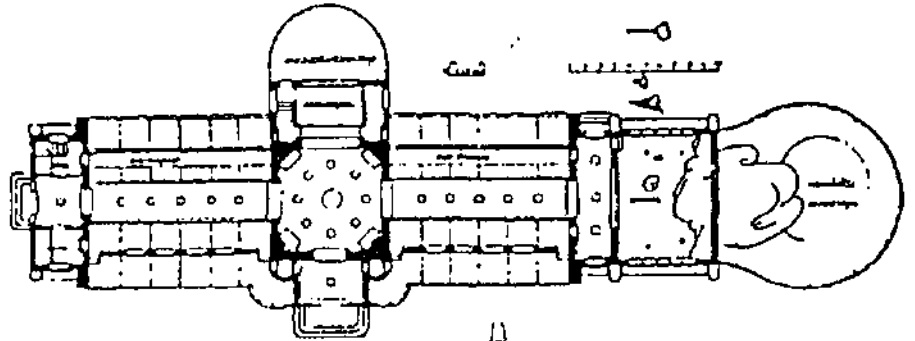
K. Kós

Resim 3. Gy Szábo tarafından 1933'te yapılmış olan Károly Kós portresi.

Resim 4. Kuşevi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumeczky, 1909-1912; Kule için Vitray (Pál, 1971).

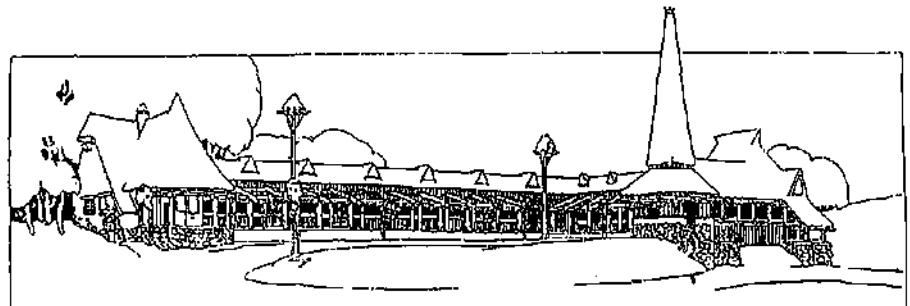
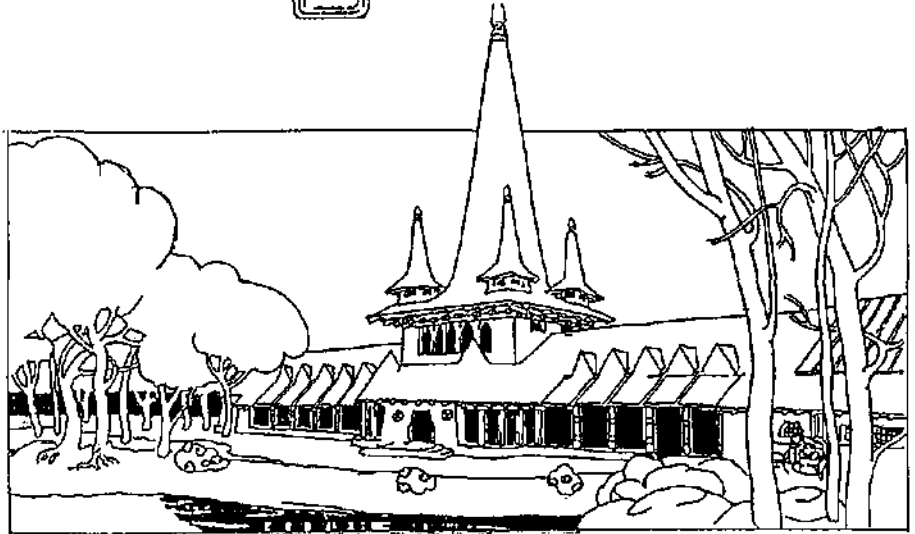

Resim 5. Kuşevi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumeczky, 1909-1912; Plan ve Görünüş (Pál, 1971, resim 11).

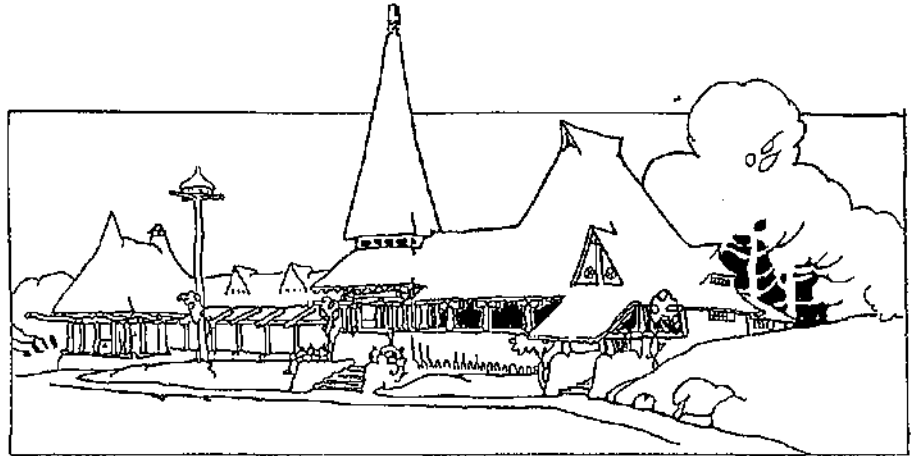
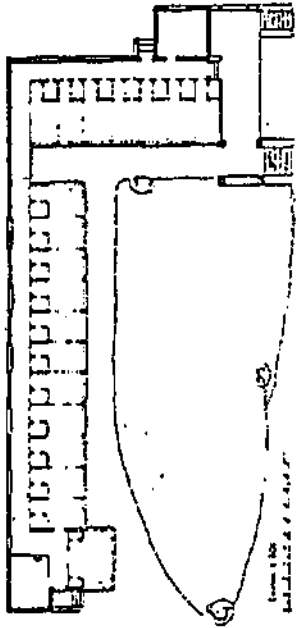

Resim 6. Yapı uç noktalarında alışverişleri, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumeczky, 1909-1912; Görünüş.

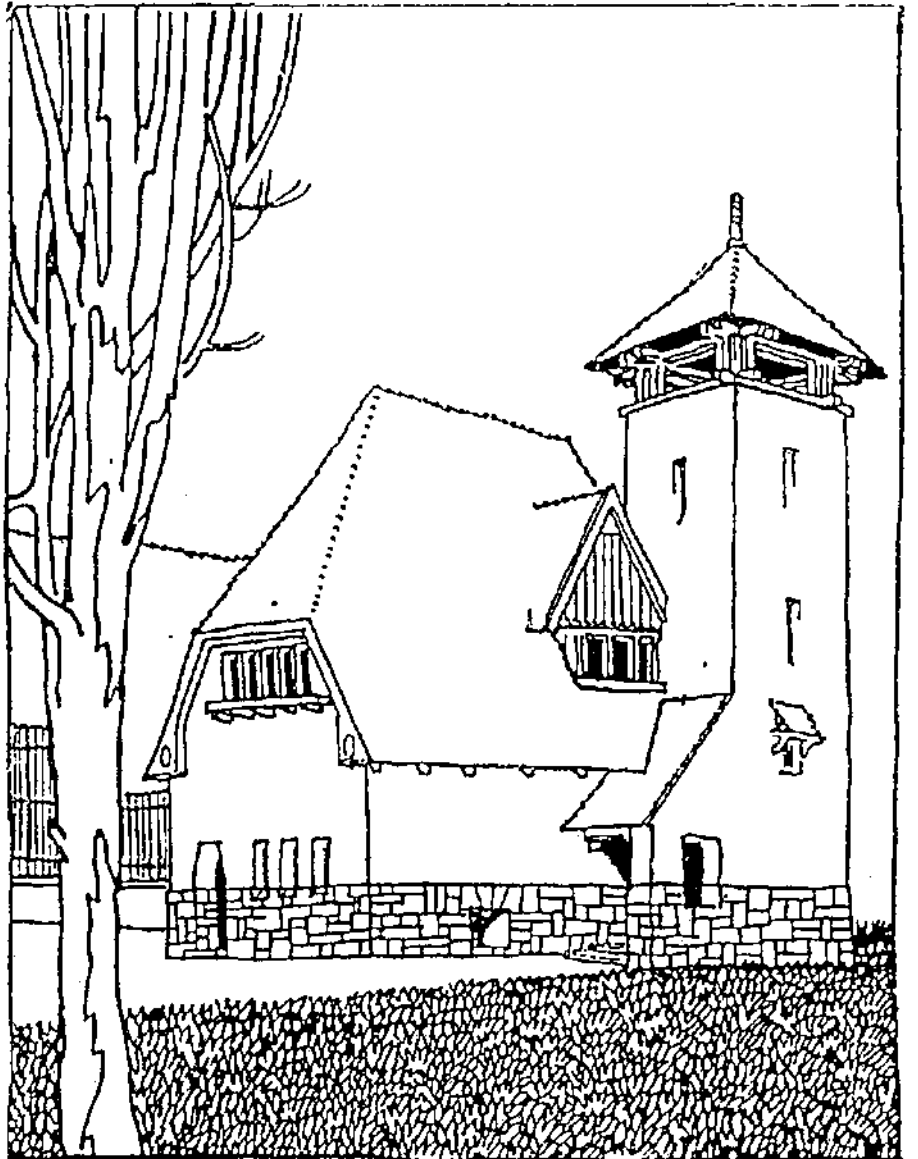
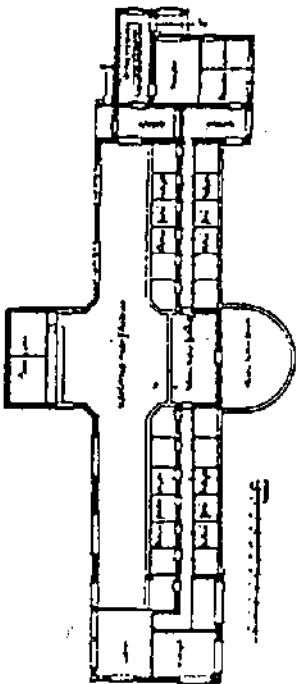
Resim 7. Kümes hayvanları evi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumeczky, 1909-1912; Görünüş (Pál, 1971, resim 17).

Resim 8. Kúmes hayvanları evi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumoczky, 1909-1912: Görünüş (Pál, 1971, resim 17).

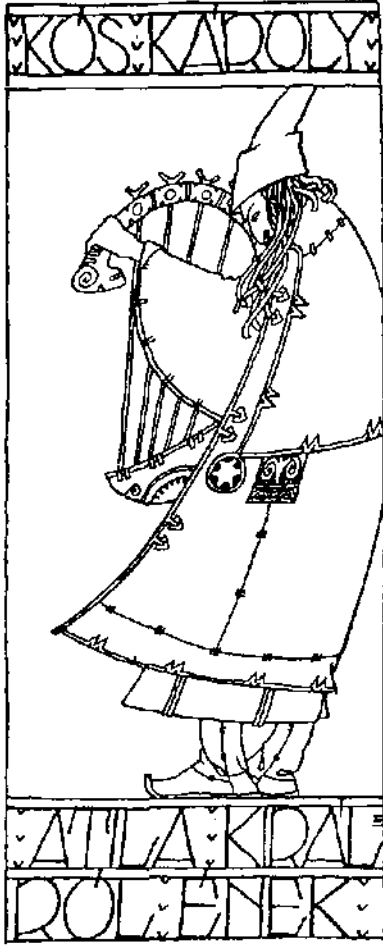

Resim 9. Kúmes hayvanları evi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumoczky, 1909-1912: Plan (Pál, 1971).

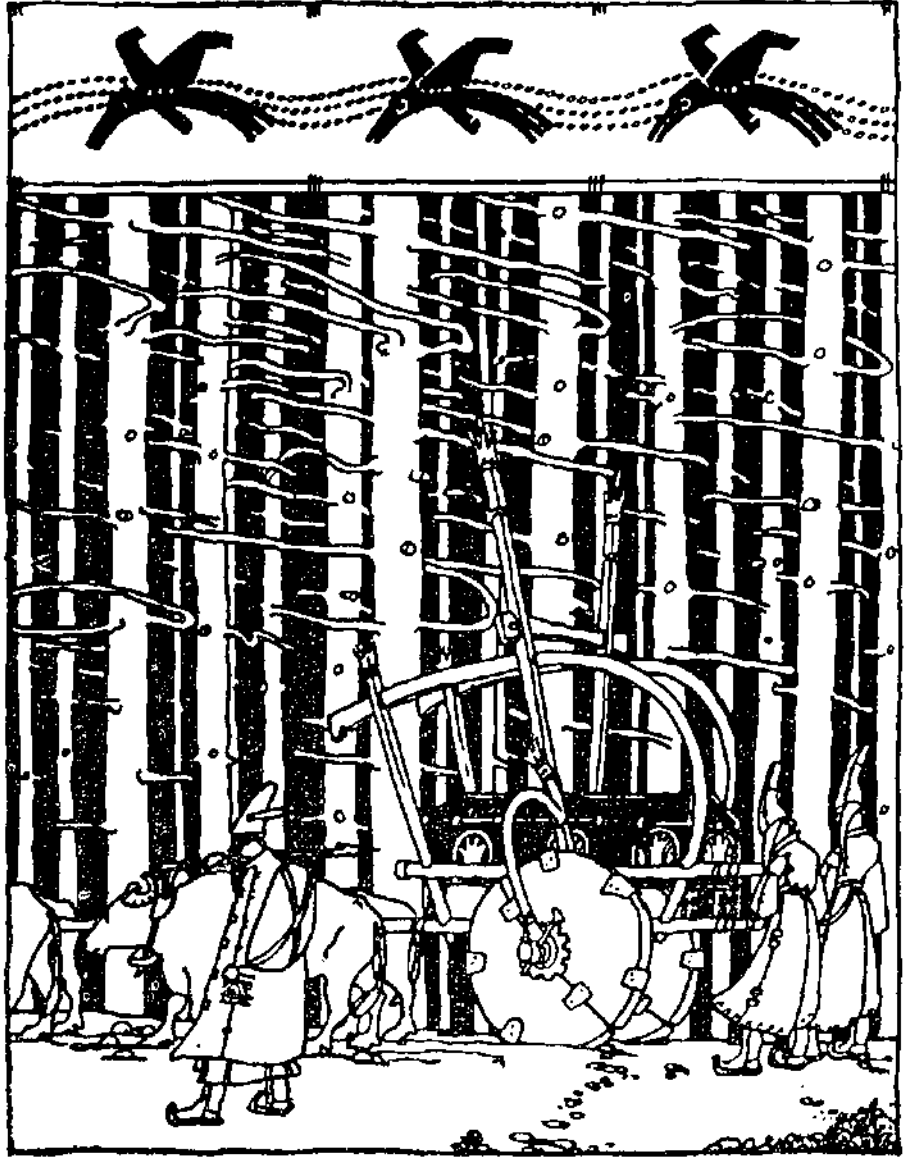

Resim 10. Maymun evi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumoczky, 1909-1912: Plan (Bercsényi, 1983, 25).

Resim 11. Maymun evi, Budapeşte Hayvanat Bahçesi, Károly Kós ve Dezso Zrumoczky, 1909-1912: Görünüş (Bercsényi, 1983, 25).

Resim 12. Atila için Balad: Eser ve kapak deseni, Károly Kós, 1908.

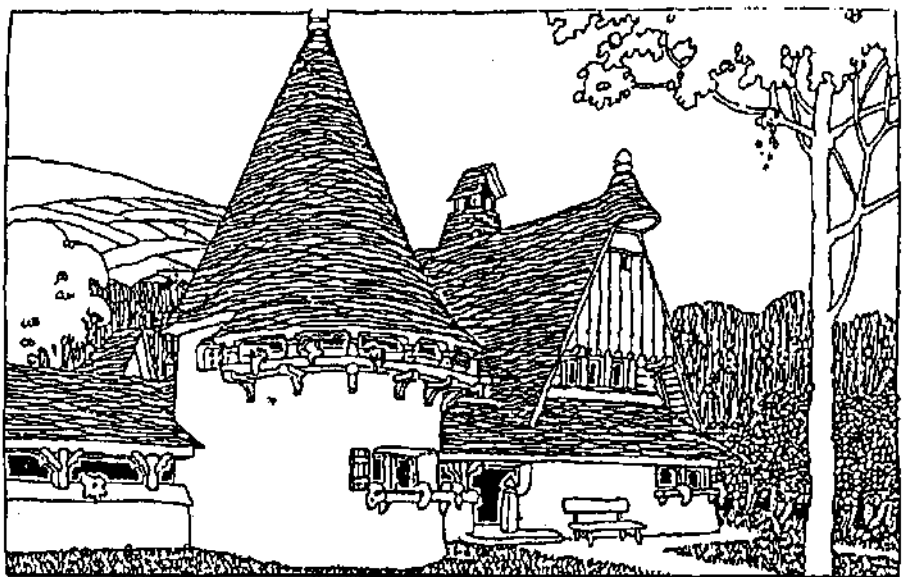

Resim 13. Atila için Balad: Eser ve resimlendirme, Károly Kós, 1908.

Resim 14. Kós Evi 1910, Sztána, Transilvanya: Lino baskı 1931.

Resim 15. Şehir dışında ev 1908: Görünüş (Nagy, 1995, 24).

projelerini mimarının daha değişik ve çok yönlü olması düşüncesiyle meslektaşlarına bırakır. Bugün bu alan Károly Kós adını taşımaktadır. Macaristan'da onun imzasını taşıyan evlerin, binaların büyük bölümü anıt eser olarak korunmaktadır.

Bu arada hiç belli etmeden Kós, edebiyat alanında da faaliyetlerde bulunur. Arada bir yazdığı makalelerden başka, 1908'de değişik bir boyutla yazdığı *Aiilla Kirárlól ének* adlı bir baladı tamamlar. Hun-Macar efsanesinden söz eden bu eserindeki resimleri de Kós bizzat kendisi çizer (Resim 12 ve 13). Kazandığı büyük başarıyı takiben birçok edebiyat derneği onu üyeleri arasına katar. Genç mimar-yazar başkentteki göz kamaştırıcı sanat yaşantısının kendisine kazandırdığı başarılarından memnundur. Özel yaşantısında da önemli değişiklikler meydana gelir. Bir Erdel papazının kızıyla evlenir. Erdel'deki halk sanatının önemli merkezlerinden birinde, Kalataszeg'de kendi evini inşa eder (Resim 14-17). *Varjúvár* adıyla meşhur olmuş olan yapı Fin ve İngiliz mimarisinin özelliklerini yansıttığı gibi, Erdel'in mimarisinden de esintiler kazanmıştır. İç mimarisi ile mobilyaları da Kós kendisi hazırlamıştır.

Bu sırada, iş bağlantıları onu daha çok Budapeşte'de tutuyor, ancak memleketinden de iş teklifleri alıyordu. Sepsiszentgyörgy'da (Sf. George, Romanya) *Székely Nemzeti Múzeum*'u onun projesine göre inşa ediciler ve seksen yıl sonra yine onun tasarlamış olduğu şekilde genişletirler. Aynı şehirdeki hastanenin projesini hazırlayan da Kós'dur. Kolozsvár'daki Protestan kilisesinin düzenlenmesiyle ilgili bütün çalışmaları da Kós yapar (Resim 20-22). Bu sırada, birbirinden altıyüz kilometre uzaklıkta bulunan Budapeşte ile Kalotaszeg arasında gidip geliyordu. *Varjuvár*'dan başka, gittikçe daha yoğun olan özel duygu ve düşünceler de onu Kalotaszeg'e daha çok bağlıyordu ve bir süre sonra Kós burada resimli bir dergi çıkarmaya başladı.

Birinci Dünya Savaşı 1914'te patlak verdiğinde değer verilen bir mimar, tanınmış bir kişi idi. Károly Kós 1915'te askere çağrıldı; ancak onun cepheye gitmesi doğru olmazdı. Bu yüzden Kültür Bakanlığı'nca kendisine verilen mimarlık çalışmalarını öne sürerek kendisinin askerlikten herhangi bir şekilde muaf tutulmasını talep etti. Üç mimar arkadaşıyla beraber, son Macar Kralı IV. Károly'un taç merasiminin dekorlarını hazırlamakla görevlendirildi. Ardından yeteneklerini savaş alanında yok etmemesi düşüncesiyle onu burslu olarak İstanbul'a gönderdiler.

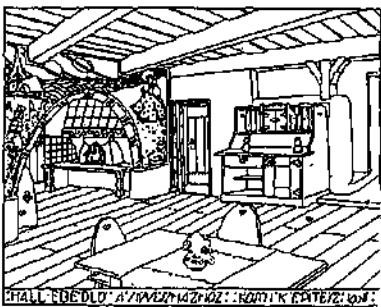
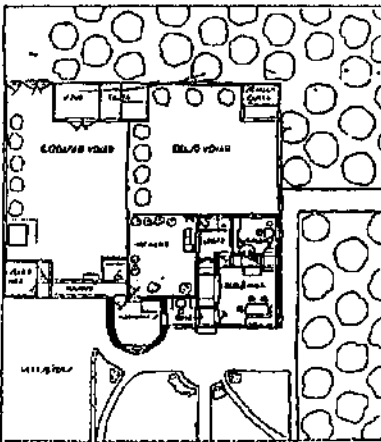
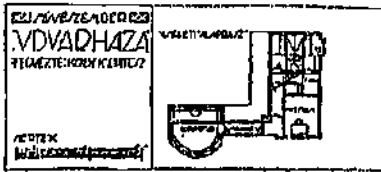
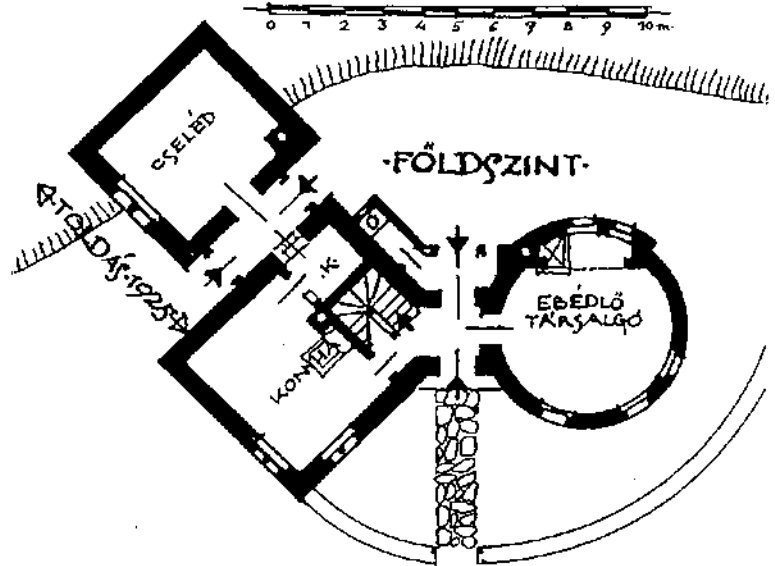
O sıralarda İstanbul'da *Magyar Tudományos Intézet* (Macar Enstitüsü) faaliyetlerini Bayram Sokak 23'te sürdürmekteydi. Kós'un görevi, Bizans ile Türk şehir mimarisini incelemek, araştırmak idi. Enstitü Müdürü olan Antal Hekler'in, Károly Kós hakkındaki raporunun bir bölümünü burada vermek yerindedir:

Bu arada Macar Hükümeti, dostluk ilişkilerini daha da pekiştirmek düşüncesiyle İstanbul'da Macar Enstitüsü'nü kurar. Macaristan'daki çalışmalarını tamamlamış olan Kós'un savaşa gitmesi gerekmemiştir. Bu görev yerine, genç mimar burslu olarak bu Enstitü'ye gönderilir. Eşine ve henüz üç yaşındaki çocuğuna veda eder ve yola koyulur.

1917 Ocak ayında artık İstanbul'dadır. Aylık bursu 16 Font idi. Károly Kós kendisine görev olarak her şeyden önce Avrupa'da yeterince bilinmeyen, tanınmayan Osmanlı-Türk mimarisini araştırmak, incelemek ve özelliklerini öğrenip, ortaya koymak olarak belirledi. O güne kadar bu konuda yazılmış olan eserlere dayanarak yapıları yerinde incelemeye başladı ve bu alandaki çalışmalarını üç ana gruba topladı. Birinci grubu Bizans kiliseleri ile Türk çamileri oluşturur. İkinci gruba mezarlıklar ile türbeler dahildir. Üçüncü grubu ise, İstanbul'un dünya mimarisindeki yeri ve önemi konulu çalışmaları oluşturmaktadır. Ağırlık noktasını sokaklara, şehir planlama ve düzenlemeye yöneltti.

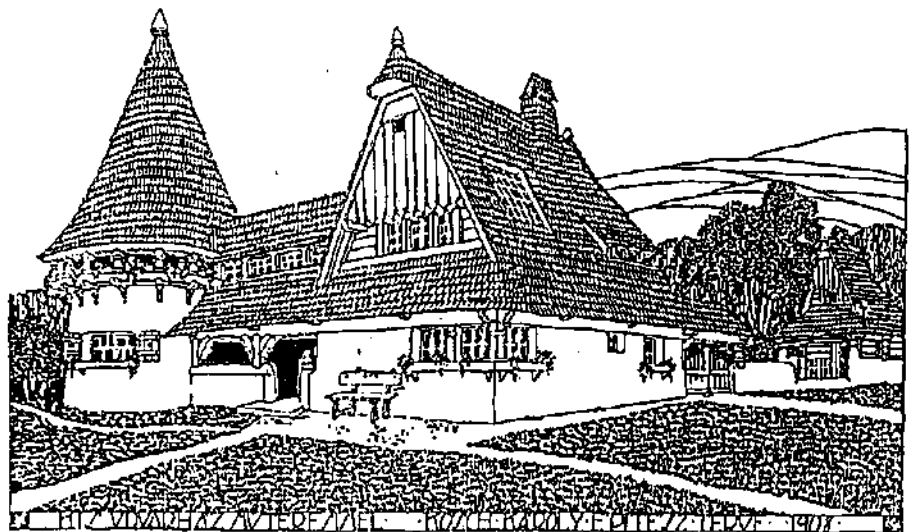
Resim 16. Kós Evi 1910, Sztáana, Transilvanya: Zemin Kat Planı (konyha: mutfak; cseled: hizmetli odası; ebédlo-társalgó: oturma-yemek odası) (Pál, 1971, resim 23).

Resim 17. Kós Evi 1910, Sztáana, Transilvanya: Birinci Kat ve Çatı Arası Planı (halo: yatak odası; dolgozó: çalışma odası; mosdo: banyo; gyermek: çocuk odası) (Pál, 1971, resim 23).

Resim 18. Şehir dışında atölye ev 1908: Planlar ve Giriş Holü İç Görünüşü (konyha: mutfak; becepó: giriş; ebédlo: giriş ve yemek holü; társalgó:yemek odası; eresz: balkon; torony sz.: kule odası; muterem: çalışma odası; halo: yatak odası) (Nagy, 1995, 24-26).

Resim 19. Şehir dışında atölye ev 1908: Görünüş (Nagy, 1995, 24-26).

Sorunun tarihsel gelişmesini, geçmişini ve o günkü halini ortaya koyan eserinde, kendisinin hazırlamış olduğu çizim ve fotoğraflar da bulunur. Eserini Macar Enstitüsü, ilk yayınları arasında okuyucunun hizmetine sunmuştur. Kós'u mimariye meraklı ve ulusal mimariyi arayan birisi olarak tanıyoruz. Onun çalışmalarında şehir planlama, düzenleme ve ulusal geleneklerin, kendisini en iyi şekilde gösterme olanağı bulacağından eminiz. Károly Kós'un çalışması Enstitümüzün ve ulusumuzun İstanbul'a, Türklüğe karşı beslediği duyguların temel anahtarını oluşturacaktır. Bundan başka bu eser son derece ciddi bir mesleki bilgi ile gerçekleştirilmiş, olağanüstü bir değere sahip bir eserdir. Mimar Károly Kós'u, İstanbul şehrinin 1:5000 ölçekli bir haritasını hazırlamakla da görevlendirmiş bulunuyorum.

1917 Haziran'ının 9'unda Eyüp, ve yine aynı ayın 11'inde Üsküdar Mezarlığı'na Kós'un idaresinde bir gezi düzenledik. Károly Kós, 8 Aralık tarihinde *Sztambul, építésztörténeti és várospolitikai vazlat* (İstanbul'un mimarlık tarihi ile şehir mimarisi taslağı) konulu bir konferans sundu. Károly Kós, İstanbul şehrinin düzenlenmesi çalışmalarından başka, İslam-Türk mimarisi üzerine de araştırma ve incelemelerde bulunuyor. Bu konuda yazılmış eserlerden gayet güzel yararlanmasını da biliyor. İstanbul'un tarihi eserlerini incelerken Türklüğün beşiğinin bulunduğu Uzakdoğu'ya da ilgi duymuş ve onların eserlerini de incelemiştir. Son haftalarda sanat tarihinde eksikliği duyulan Mimar Sinan hakkında bütün belge ve bilgileri toplamakla meşguldür. Şehir tarihi hakkındaki çalışması 1918'de yine onun tarafından hazırlanan İstanbul haritası ile yayınlanacaktır.

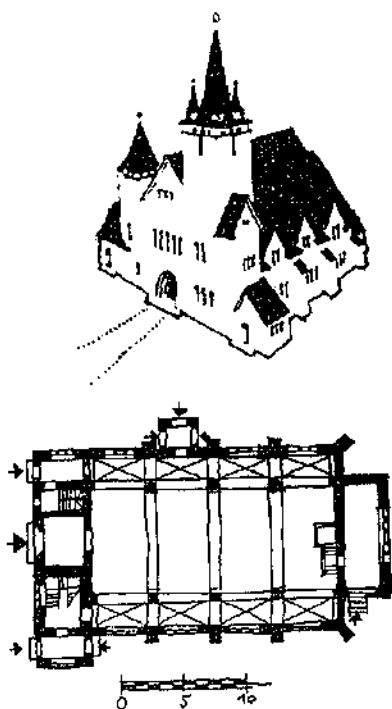
Károly Kós'un tarih ve mimarlık konusundaki araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını *Sztambul* adlı eseri sergilemektedir. Aya Sofya'nın mimari özelliklerinin yanısıra, Türk cami tipinin de kendine özgü bir mimarisinin bulunduğunu vurgular. Türk mimarisi ile onun dahi temsilcisi olan Sinan'ın üzerinde önemle durur. Son derece titiz bir gözlem sonucunda İstanbul'un sorunlarını keşfeder ve bu sorunların çözümü hakkında bir takım öneriler de sunar. Yirminci yüzyıl Kós'un bu konudaki endişelerini, kaygılarını ne yazık ki doğrulamıştır.

Kós, 1918 sonbaharında Türkiye'den Budapeşte'ye döner ve Meslek Yüksek Okulu'nun Mimarlık Bölümü'nde ders vermeye başlar. Bu arada dört yıl devam etmiş olan Birinci Dünya Savaşı ve onunla birlikte de Avusturya-Macaristan Monarşisi sona erer. Macaristan milyonlarca Macar nüfusla birlikte topraklarının üçte birini yitirir ve bu savaş sonucunda Erdel'i Romanya'ya verirler. Károly Kós, Budapeşte'deki sağlam ve kaygısız işini bırakıp doğum yeri olan Erdel'e gider. Her zaman yurdu için bir şeyler yapmak, bir şeyler gerçekleştirmek isteyen mimar, olayların etkisiyle siyasete atılır.

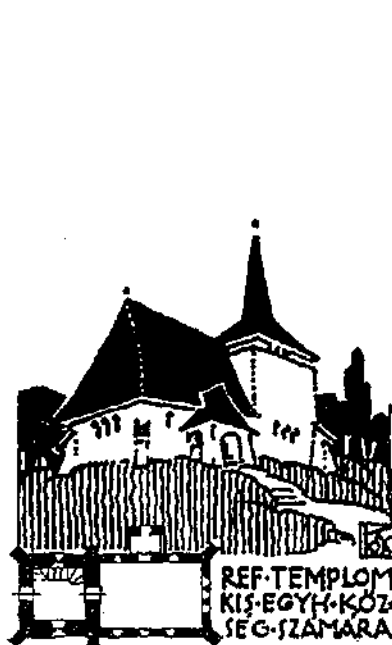
Dünya Savaşı'nın sonunu bildiren ve Paris'te imzalanan Trianon Barış Antlaşması'nın ardından Kós, 1920'de *Kiálto Szó* adlı bir kroşür yayımlar. Bununla Erdel Macarları'nı birliğe, uyanışa ve direnişe davet eder. Károly Kós, 1921'de Erdel Macarları'nın ilk siyasi partisini *Erdélyi Neppárt*'ı (Erdel Halk Partisi) kurar. Aradan bir kaç yıl geçmeden, Kós birkaç arkadaşıyla birlikte kültürel alanda da faaliyetlere girişir ve 1924'te *Erdélyi Szepmuves Céh*'i (Erdel Güzel Sanatlar Derneği) kurar. Bu kuruluş yirmi yıldan uzun bir süre Erdel Macarları'nın edebiyat yaşantısını yönlendirir ve en önemli merkezlerinden biri haline gelir. Daha sonraları bu yayınevi *Helikoni iróközösség* (Helikon Yazarlar Birliği) ile birleşir. Edebiyat tarihi bakımından önemli olan Erdélyi Helikon'un yayın yönetmenliğini Kós sürdürür.

Bu yıllarda mimarlık alanındaki çalışmalarının yanısıra, birbiri ardından romanları ve iki tiyatro eseri yayınlanır. Bu eserleriyle büyük başarı elde eder; 1931'de *Barabás Miklós Céh* (Miklós Barabás Derneği) adlı güzel sanatlar derneğini kurar. Aktif bir toplum ve edebiyat yaşantısını sürdürürken bir yandan da mimarlık çalışmalarına

Resim 20. Kalvinist Kilise, Monostor Sokağı, Kolozsvár, Transilvanya, 1912-1913: Görünüş (Bercsényi, 1983, 28-30).

Resim 21. Kalvinist Kilise, Monostor Sokağı, Kolozsvár, Transilvanya, 1912-1913: Görünüş ve Plan (Bercsényi, 1983, 28-30).

Resim 22. Kalvinist Küçük Tip Kilise örnekleri, Károly Kós, 1942: Görünüşler (Bercsényi, 1983, 28-30).

devam eder. İki Dünya Savaşı arasında geçen zaman içinde elliden fazla plan ve proje hazırlamış ve bunların önemli bir kısmı da gerçekleştirilmiştir. Yirmili yıllarda başlamış olan uluslararası modern akımlar, Károly Kós'u daha çok toplum ve sağlık açılarından etkilemiştir.

Mimarlık mesleğinin ulusal değerlere sahip olması gerektiği düşüncesini daima savunmuş ve çağdaş mimarlığı, ulusal özellikler ile toplumun çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak görmüştür. Bu dönemde birkaç okul, kilise ve anıt eser üzerinde çalışmıştır. Kolozsvar'daki Sanat Galerisi binası onun ilginç mimarlık anlayışını en güzel şekilde gösteren eserlerin başında gelir.

Kós, bütün bunlar yanısıra, kendi çiftliğinde tarımla uğraşmayı da sürdürmüş ve oradaki Protestan kilisesinde önemli görevler almıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Erdel'in kuzey bölgesi, Macarlar'ın yoğun olarak yaşadıkları bölge, kısa bir süre için yeniden Macaristan'a iade edilir. Károly Kós bu dönemde Kolozsvar'daki Ziraat Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Onun bu arada tarım alanında kullanılan yapıların mimarisi hakkında yazmış olduğu eseri konunun uzmanlarına ve çiftçilere çağdaş bilgiler verir. Meslek Yüksek Okulu'nu savaş yüzünden Batı Macaristan'a bir yere nakletmek gerektiğinde, Kós yine memleketinde kalır. Evi büyük bir felaket sonucunda harap olur. Altmış iki yaşında iken yine bir Romen vatandaşı olarak her şeye sıfırdan başlaması gerekir. Ömrünün geri kalan kısmını yalnızca yabancı bir ülkede değil, aynı zamanda ona yabancı gelen bir siyasi görüşün de hüküm sürdüğü bir yerde sürdürmek zorunda kalır. Erdel Macarlar'ının, Kós'un deneyimlerine, birleştirici özelliklerine çok ihtiyacı vardır o yıllarda. *Magyar Népi Szöveség'in* (Macar Halk Birliği) kurucusu olduğu gibi, bu teşkilatı iki yıl boyunca Romen Parlamentosu'nda da temsil eder. Kós, öğretmenlik mesleğini yetmiş yaşına kadar sürdürmüştür.

Ömrünün son yıllarında onu Macaristan'a bağlayan pek çok önemli olay vardır. Macar kültür yaşantısında önemli bir yere sahip olmasına karşılık, çalışmaları arasında mimari her zaman en önemli yeri teşkil etmiştir. Her ne kadar 60'lı ve 70'li yıllarda 'uluslararası çağdaşçı akım' etkisini her alanda göstermişse de, Károly Kós kendi ilkelerine sadık kalmayı sürdürmüş, ulusal değerlere dayanan mimarlık sanatının savunucusu olmuştur. *Magyar Építőművészek Szövetségé* (Macar Mimar ve Mühendisler Odası) onu fahri üye seçmiştir.

Ömrünün son yıllarında gayri resmi yoldan kendisini ziraycı eden ve kendisinden mesleki bilgi ve öneriler bekleyen genç kuşakla ilgilenererek meslek hayatı boyunca edinmiş olduğu bilgi birikimini gelecek kuşaklara aktarma yoluna gitmiştir. Bir mimar, bir yazar ve bir siyaset adamı olarak her alanda bilgi, beceri ve yeteneklerini en iyi şekilde ortaya koymayı başarmıştır. Károly Kós'un adı Macar toplumunda ve Macar kültür hayatında son derece önemli bir yere sahiptir. Onun eserleri bugün de genç kuşaklara güç vermekte, yol göstermeye devam etmektedir.

KÁROLY KÓS (1883-1977)

ABSTRACT

Received: 20. 6. 1995

Keywords: Károly Kós, Hungarian Architecture, Art Nouveau, National Romanticism, Architectural History, Regional Architecture.

Architect Károly Kós was the leading representative of the Hungarian *Art Nouveau* and National Romanticism in the early years of the twentieth century. His approach to architecture was influenced by John Ruskin and William Morris. He opposed mass production and propagated individual solutions inspired by folk architecture. He was interested in the medieval art but did not imitate it. From such sources however, he drew principles of proportion, form and solutions of architectural details. His buildings feature elements of folk architecture from Kalotaszeg region, as observed in an apartment house in Budapest (1908-1909).

Among his most important achievements are: the church in Zebegényi village (1908-1909), inspired by medieval forms, a pavilion in Budapest zoological garden (1910), derived from folk architectural forms; a complex of school buildings in Budapest (1910) with stone arches at the entrances, characteristic for Kós, the National Museum building in Sepsiszentgyörgy, Romania (1911-1912); reformed church in Kolozsvár (1913), family home (Crow's Castle, 1910).

Apart from his architectural activities, he wrote and illustrated books: *Songs about King Attila*, *Stones of Transylvania*, *Kalak's Calendar*, *Nation of Crows*. He taught architecture in Agricultural College in Kolozsvár till he retired. His life was very active and he never left the people of Kalotaszeg, his chosen motherland. He wrote:

the snow buries my traces, but a wooden plaquet will never disappear from my grave, and flowers will always bloom on my grave. And I and my forefathers will be remembered by my relatives. They will continue my work and my life will be in them eternally. Because I remained at home.

KAYNAKLAR

- BERCSÉNYI, B. (1983) *Kós Károly 1883-1977*, Budapestte Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, Budapestte.
- KÓS, K. (1995) *İstanbul: Şehir Tarihi ve Mimarisi*, çeviren N. Güngörmüş, T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- NAGY, E. (1995) *Az építő Kós Károly*, Balassi Yayınevi, Budapestte.
- NAGY, G. (1994) *Kertváosunk, a Wekerle*, F. Szclényi Ház Yayınevi, Budapestte.
- PÁL, B. (1971) *Kós Károly*, Akademia Yayınevi, Budapestte.